विद्या भवन बालिका विद्यापीठ

शक्ति उत्थान आश्रम लखीसराय

विषय संस्कृत   दिनांक 19-01-2021

वर्ग षष्ठ शिक्षक राजेश कुमार पाण्डेय

एन॰ सी॰ ई॰ आर॰ टी॰ पर आधारित

व्याकरण अशुद्धि संशोधनम्

वाक्यों में कई प्रकार की अशुद्धियाँ पाई जाती हैं। उन्हें | ध्यानपूर्वक शुद्ध करना चाहिए । वाक्य-रचना में प्रायः निम्न प्रकार की अशुद्धियाँ सम्भव हैं -

1. **कर्ता तथा क्रिया सम्बन्धी अशुद्धियाँ ।**
2. **लिंग सम्बन्धी अशुद्धियाँ ।**
3. **वचन सम्बन्धी अशुद्धियाँ ।**
4. **कारक एवं विभक्ति सम्बन्धी अशुद्धियाँ ।**
5. **शब्दों एवं धातु के रूप सम्बन्धी अशुद्धियाँ ।**

निम्न वाक्यों को ध्यानपूर्वक पढ़िए -

अशुद्ध-वाक्य	शुद्ध वाक्य
1. त्वं पुस्तकं पठति ।	त्वं पुस्तकं पठसि ।
2. अयं बालिका गच्छति ।	इयं बालिका गच्छति ।
3. बालकाः राजमार्गे धावति।	बालकाः राजमार्गे धावन्ति ।
4. अहं रामायणम् अपठत् ।	अहं रामायणम् अपठम् ।
5. रामः मम मित्रः अस्ति।	रामः मम मित्रम् अस्ति ।

नोट-

'त्वम्' मध्यम पुरुष का कर्ता है, अत: मध्यम पुरुष एकवचन की क्रिया 'पठसि' शुद्ध है ।

बालिका स्त्रीलिंग है, अतः इदम् शब्द स्त्रीलिंग में 'इयम्' का प्रयोग होगा ।

बालकाः' प्रथम पुरुष बहुवचन का कर्ता है, अतः प्रथम पुरुष बहुवचन की क्रिया 'धावन्ति' होगी ।

कर्ता 'अहम्' उत्तम पुरुष एकवचन का है, अतः उत्तम पुरुष एकवचन की क्रिया 'अपठम्' शुद्ध है ।

मित्र शब्द नपुंसकलिंग में प्रयुक्त होता है, अत: 'मित्रम् रूप बनेगा ।

(क) कर्ता तथा क्रिया की अशुद्धियाँ

अशुद्ध-वाक्य	शुद्ध-वाक्य
1. मोहनः श्यामः च क्रीडति ।	मोहनः श्यामः च क्रीडतः।
2. भवान् कुत्र गच्छसि ।	भवान् कुत्र गच्छति ।
3. छात्राः पुस्तकं पठतु ।	छात्राः पुस्तकं पठन्तु ।

(ख) लिंग सम्बन्धी अशुद्धियाँ

1. अयं मम माता अस्ति ।	इयं मम माता अस्ति ।
2. इयं मम गृहम् अस्ति ।	इदं मम गृहम् अस्ति ।
3. देवतं नमस्करोमि ।	देवतां नमस्करोमि ।

(ग)वचन सम्बन्धी अशुद्धियाँ

1. जनाः कर्णेन शृण्वन्ति ।	जनाः कर्णाभ्यां शृण्वन्ति ।

2. शताः बालकाः पठन्ति।   शतं बालकाः पठन्ति ।

3. अहं नेत्रेण पश्यामि ।   अहं नेत्राभ्यां पश्यामि ।

(घ) विभक्ति सम्बन्धी अशुद्धियाँ

अशुद्ध-वाक्य   शुद्ध-वाक्य

1. अध्यापकः छात्रात् प्रश्न पृच्छति ।   अध्यापक: छात्र प्रश्नं पृच्छति ।

2. ग्रामस्य अभितः वनम् अस्ति ।   ग्रामम् अभितः वनम् अस्ति।

3. श्री गणेशं नमः ।   श्री गणेशाय नमः ।

(ङ) शब्द व धातुरूपों की अशुद्धियाँ

1. शिशुः जलं पिबष्यति।   शिशुः जलं पास्यति ।

2. बालकः सिंहं दृश्यति।   बालकः सिंहं पश्यति ।

3. सः कटे स्थाति ।   सः कटे आस्ते ।

.